

MIŠEL AR

daimon *n*

Urednik
Mirjana Sovrović

Urednik izdanja
Ivan Milenković

This translation was facilitated by a residency at the Collège International des Traducteurs Littéraires à Arles, hosted by ATLAS – Association pour la promotion de la traduction littéraire. ATLAS is an organisation supported by the “Translation in Motion” Project, which is funded by the Creative Europe Programme of the European Union.

Naslov originala
Michel Haar, *Nietzsche et la métaphysique*

© Éditions Gallimard, Paris, 1993

© Fedon, Beograd

Mišel Ar

Niče i metafizika

Prevela s francuskog
Milica Rašić

Beograd, 2021

Skraćenice*

- G. O. A. – *Gross-Oktav-Ausgabe*, kompletno izdanje objavljeno u: Naumann-Kröner, Leipzig, 1895–1910.
- K. G. W. – *Kritische Gesamtausgabe Werke*, novo kompletno izdanje objavljeno u: G. Colli et M. Montinari, Walter de Gruyter, Berlin.
- O. P. C. – *Œuvres philosophiques complètes*, Gallimard, Paris:
C. I. – I–IV, *Considérations inactuelles*.
- N. T. – *La Naissance de la tragedie*, 1977.
- G. S. – Friedrich Nietzsche, *Le Gai Savoir, fragments posthumes* 1881–1882, Gallimard, 1967, trad. Pierre Klossowski.
- P. B. M. – *Par-delà bien et mal*.
- V. D. – *La Vision dionysiaque du monde*, u: *Écrits posthumes* (1870–1873).
- K. (I, II) – Kröners Taschenausgabe (Alfred Kröner Verlag, Stuttgart 1956).

---

* Saobrazno postupku autora, reference za najcitiranija Ničeova dela navedene su u skraćenicama. Skraćenice se odnose na originalne tekstove na nemačkom jeziku ili na francuske prevode onih dela koja nisu prevedena na srpski jezik. – *Nap. prev.*

Predgovor

Glavna nit studija sakupljenih u ovoj zbirci¹ jeste pitanje *prevazilaženja metafizike*. Ovo pitanje ne namećemo Ničeju od spolja, on sam ga je eksplicitno postavio: „Prevazilaženje metafizike jeste stvar koja zahteva najveći napor ljudske refleksije...”² A ta stvar, bez ikakve sumnje, obeležava celokupni razvoj njegove misli od „preokretanja platonizma“ do afirmacije večnog vraćanja istog. No, pre nego što uđemo u razvoj Ničeove misli, moramo da definišemo polaznu tačku koja je u pravom smislu reči Ničeova i da je razlučimo od slavne Hajdegerove

---

¹ Ona sadrži pet već objavljenih tekstova, revidiranih i prerađenih za ovo izdanje: “La subversion des catégories et des identités” („Subverzija kategorija i identiteta”, 1974); “La rupture, initialement acquise, avec Schopenhauer” („Raskid sa Šopenhauerom, u početku dokazan”, 1988); “La maladie native du langage” („Prirodna bolest jezika”, 1978); “Critique et subversion de la subjectivité” („Kritika i subverzija subjektivnosti”, 1983); “Vie et totalité naturelle” („Život i prirodni totalitet”, 1989). Pored toga, tu su i tri neobjavljena teksta: “Le renversement du platonisme et la nouvelle signification de l’apparence” („Preokretanje platonizma i novo značenje pojave”); “Métamorphose du divin” („Preobražaj božanskog”); “La joie tragique” („Tragična radost”).

² Fridrih Niče, *Ljudsko, suviše ljudsko*, Dereta, Beograd 2005, prev. Božidar Zec, §20, str. 28–29 (prevod prilagođen).

problematike prevazilaženja metafizike koja polazi od sasvim drugačijih pretpostavki. Čak i ako se ne pozovemo na te pretpostavke, ono što na samom početku temeljno razdvaja Ničea i Hajdegera jeste to što je kod prvog reč isključivo o zadatku, štaviše o borbi: „kako se osloboditi metafizike?“, dok kod drugog nijedan zadatak ne može biti ispunjen ako se ne pođe od zapitanosti koja nastoji da najpre odredi „šta je metafizika“. Na način koji se može učiniti drskim, Niče smatra da se odgovor na drugo pitanje razume sam po sebi, da on ne predstavlja problem. Niče preuzima definiciju koja je „najpopularnija“, koja je najmanje „tehnička“: metafizika je verovanje u „drugi svet“, u svet koji je idealan i po sebi istinit, ukratko, to je ono što on naziva „platonizam“. U jednom smislu on nastavlja Kantovu kritiku saznanja koje bi težilo tome da se proširi izvan sveta fenomenâ, ali, naravno, odbacuje uspostavljanje vere u transcendentni svet kao postulat čistog praktičkog uma. Kantov noumen ili ideja za njega je jedan od poslednjih stupnjeva Platonovog Sunca: „ideja koja je postala uzvišena, bleđa, severna, kenigzberška“.³

Prevazilaženje metafizike je, dakle, za Ničea zadatak, istovremeno zadatak kritike i rekonstrukcije. Kritički zadatak je odrediti na koji način se to verovanje konstituisalo, iz kojih refleksa, nagona ili motiva je proisteklo poricanje ovog sveta kao varljivog, pukog „pojavnog“ sveta, poricanje koje u zametku nosi nihilizam nazvan *dovršenim*, to jest sveobuhvatno urušavanje svake bezuslovne istine. Urušavanje koje ne štedi ni sam pozitivizam niti bilo koju težnju idolopoklonstvu prema

---

³ Fridrih Niče, *Sumrak idola*, Grafos, Beograd 1988, prev. Dragomir Perović, str. 27 (prevod prilagođen).

naučnim činjenicama. Zadatak rekonstrukcije sastoji se u sledećem: kako prevazići nihilizam, izaći iz beznađa („ciljevima nedostaje [...] više od odgovora na pitanje 'zašto'”), a da se ponovo ne upadne u alternativne ideale koji su isto toliko nihilistički? Kako, na primer, iznova uspostaviti „pojavu kao cilj”, a da naprosto ne stavimo pojavu, posebno umetničku, *na mesto* stare istine? Koji će biti novi ciljevi?

To znači da prevazilaženje pokreće čitavu jednu strategiju, čak i više postupaka, isprva *retrogradnih*, zahvaljujući kojima će biti potrebno, s jedne strane, razumeti i „opravdati”⁴ metafizičke kategorije i njihov sistem binarnih suprotstavljenosti – istinito/lažno, suština/privid, dobro/zlo – i, s druge strane, izbaciti iz ravnoteže, subvertirati čvrstinu tih suprotstavljenosti, nateravši ih time da zamene uloge. Otud pitanje koje je postavio Hajdeger: da li je moguće prevazići metafiziku tako što bismo preuzeli njen sopstveni rečnik i zadovoljili se time što ona trpi ta unutrašnja premeštanja i preobražaje? Da li Niče ostaje zatočenikom kategorija koje preokreće, uprkos naporima da ih uništi? Zar on ne predlaže, kako to sam tvrdi, „načelno suprotno učenje”⁵? Ko bi, uostalom, mogao sumnjati u to da on traga za *svojim* istinama, kako on kaže, i za *svojim* dobrom (on često koristi izraz „moj moral”)? Zar Hajdeger ipak ne potcenjuje rezultate

---

⁴ Ako „prevazilaženje metafizike [...] zahteva najveći napor ljudske refleksije”, to je, piše Niče u gorenavedenom odlomku iz dela *Ljudsko, suviše ljudsko*, zato što nije dovoljno „pogledati je nadmeno preko ramena”, već je potrebno, pre nego što izmerimo njenu prošlu veličinu, „povući nekoliko ešalona” i preduzeti „njeno istorijsko, koliko i psihološko, opravdanje” (naš kurziv).

⁵ Fridrih Niče, „Pokušaj samokritike”, u: *Rođenje tragedije*, Kultura, Beograd 1960, prev. Miloš N. Đurić, str. 9.

Ničeove subverzivne strategije koja ne zaobilazi nijedan tradicionalni pojam? Kako on opravdava ideju da *suština* metafizike izlazi nepoljuljana iz tog postupka, i da ne samo da se obnavlja već se i osnažuje?⁶

Zacelo, ponavljamo, Hajdeger s pravom naglašava da Niče bez prethodnog ispitivanja priznaje kao osnovnu činjenicu, po sebi očiglednu i neospornu, da je metafizika doktrina „dva sveta“: svako mišljenje ili verovanje koje odvaja „pojavni“ i „istinski“ svet, suprotstavlja ih i postavlja u hijerarhiju. Takvo mišljenje ili verovanje unižava ovaj svet kao inferiorno i loše „ovde“ u korist jednog „tamo“ gde vlada čisto Dobro, čista Istina, bila ona shvaćena filozofski, kao inteligibilno mesto nepromenljivih suština, ili religijski, kao boravište večnog blaženstva.

Prevazići metafiziku značilo bi osloboditi se te iluzije, sasvim se vratiti u imanenciju, ponovo se spustiti na zemlju, reafirmisati jedinstvo sveta, kako su to činili Grci pre Sokrata i Platona. Ali takva reafirmacija je nemoguća ili uzaludna bez krajnje složenog i razvijenog kritičkog postupka koji je Niče nazvao *genealogijom* i bez jednog novog mišljenja čulnog sveta i rasprostranjenosti pojava. Izvesti *genealogiju metafizike*, to znači pokazati kojim silama odgovaraju i koje sile zadovoljavaju vrednosti što ih je metafizika obećavala (trajnost, istovetnost sa sobom, sreća, sigurnost, itd.), to znači pokazati zašto je čoveku *potrebna* ta utopija ili ta „bajka“ o boljem svetu, savršenom, o svetu koji ne postaje, koji izmiče zlu, bolu, protivrečnosti, senzibilnosti, kao i senzualnosti. To

---

⁶ Početak odgovora dat je u jednoj od kasnijih studija o „preokretanju platonizma“. Sistematičnije predstavljanje odnosa Hajdeger–Niče spada u drugo delo koje je trebalo da bude objavljeno prethodno kod Džeroma Mijona (Millon).

znači preobraziti čisto teorijski ili propozicionalni smisao metafizike kako bi se od nje napravio simptom ili simbol određenih tipova sila ili tipova egzistencije.

Misliti punoću imanencije zahteva, s druge strane, mišljenje koje bi bilo sposobno da zahvati „fenomen kao fenomen“,⁷ novo mišljenje „pojave“ koje anticipira fenomenologiju i u kojem „biti“ znači pojaviti se, mišljenje koje iz druge perspektive tumači život kao neumornu snagu da se pokaže na više načina, iz različitih gledišta nesvodivih na jedno jedinstveno gledište koje središti ili totalizuje.

Zbog ovog dvostrukog napora, uprkos „naivnom“ preuzimanju najtradicionalnije definicije metafizike, Niče nikako ne ostaje prikovan za svoju početnu poziciju. Njegova se misao ne svodi na nekakav protivplatonizam. Mana Hajdegerovog čitanja je u tome što uzalud pokušava da pokaže u kojoj tački Ničeova misao proističe iz preokretanja⁸ metafizike, ali što ne vidi, ili se pretvara da ne vidi, u kojoj tački genealoški postupak, kao i novo tumačenje čulne pojave, čine nemogućim savršenu obnovu metafizike ili njeno „dovršenje“, to jest njenu apsolutizaciju.

Zacelo, čitavo Ničeovo delo izvodi se iz preokretanja, ali ništa se u njegovoj filozofiji ne svodi na to preokretanje. Shodno tome, neretko problematično vraćanje ugleda „najosramoćenijim i najneshvaćenijim aspektima egzistencije“ ne vodi tome da se „zlo“ stavi na mesto „dobra“, već dovodi do jednog „s one strane...“ Na taj

---

⁷ Fridrih Niče, *Volja za moć*, Dereta, Beograd 2012, prev. Dušan Stojanović, §569, str. 336 (prevod prilagođen).

⁸ Za Hajdegera, to nije samo preokretanje platonizma, već i kartezijanstva i hegelijanstva.

način umetnički zanos pred epidermom stvari, glorifikacija površina i višestrukih odraza – eksplozije radosti, smeha ili prekid (ne manje afirmativan) suza ili tuge – ne vodi do apologije plitkosti i površnosti. Ono čulno, međutim, postaje na neki način neizmerno duboko; ono *s ove strane* koje čini osnovu vrtoglavo se otvara u neograničeno klizanje ravni ili gledišta koja se ponude, a potom se otmu, kao da se, kaže Niče, svaka „pećina“, svaka osnova udaljava kako bi se predočila još jedna pećina, neka druga osnova, i tako u beskonačnost...⁹ Isto tako, afirmacija tela kao „velikog uma“, „rata i mira“, u *Zaratuštri*, ne oživljava novi hegelovski Apsolut, već jednu „novu beskonačnost“, beskonačnost tumačenja od kojih nijedno ne može da pretenduje na to da bude poslednje ili konačno, jer su sva tumačenja usidrena u gledišta najbliža svakidašnjosti: budnost/san, sitost/glad, zadovoljstvo/bol, zdravlje i bolest, privlačnosti i odbojnosti, devičanstvo i iskustvo polnih odnosa... Te razlike nastanjene u našim telima nadahnjuju sva naša tumačenja, do onih najuzvišenijih. Niče se, međutim, ne zadovoljava time da pokaže, na primer, da je strah od tela metafizičare nadahnuo da dođu do fikcije nepromenljivog sveta do kojeg ne dopire greh i bol. Niče nastoji da o telu, subjektu, svetu dâ opise nadahnute ljubavlju prema njihovoj polihromiji, njihovoj polifoniji i njihovoj polivalentnosti. Njegova želja nije toliko da rehabilituje pojavu nasuprot suštini, mnoštvo nasuprot jednom, koliko da ispravi zaborav neupadljivih istina, da ponovo pronade vrednost misli i svakidašnjih, neznatnih, lakih gestova

---

⁹ Fridrih Niče, *S one strane dobra i zla*, u: *S one strane dobra i zla, Genealogija morala*, Dereta, Beograd 2011, prev. Božidar Zec, §289, str. 160.

lišenih transcendentnih svrha, zahvaćenih u kjaroskuro prostih i običnih razlika. Niče pokazuje da se briga za prve uzroke i krajnje svrhe, potraga za iskonskim i neuslovljenim, rasplinjava i dovodi do toga da se izgube iz vida elementarne perspektive živog.

Zapitajmo se, međutim, još jednom: zar predočavanje takvih „elementarnih“ perspektiva života ne implicira ponovno uspostavljanje metafizike? Naime, upravo se opisuje izvorna i temeljna dimenzija, tlo afekata i instinkata u koje se ukorenjuju ili iz kojeg izbijaju svesne tačke gledanja, vrednosti i ideali, najbolja dela umetnosti i nauke.

Ali ta izvornost može da se razume kao „metafizika“ samo ukoliko joj se odredi jedinstveno ime, „volja za moć“, koje upućuje na supstanciju ili suštinu što se može identifikovati ili izdvojiti. No, sama ta kategorija ili sam taj identitet potpada pod opštu kritiku jedinstva kao fikcije. Volja za moć upućuje na skriveno mnoštvo nagona ili na komplekse sila koje se upravo ujedanjuju ili odbijaju, udružuju ili razdružuju, deluju, stvaraju, preobražavaju, tumače. Ta podzemna kretanja neprestanog uvezivanja i razvezivanja sila u borbi, u ravnoteži, u skladu i neskladu, sačinjavaju, kao beskonačno razvijanje razlika (intenziteta, gledišta), ravan „porekla“, ako hoćemo, ali takvu da se ne može izložiti, formulisati, ravan koja je nalik lavirintu, čije su dimenzije neodredive. Ona ne bi mogla da bude shvaćena kao jezgro homogenog i čvrstog smisla, niti kao temelj koji podupire zgradu znanja. Ona označava kretanje samotumačenja onog živog koje je za tumačenje uvek otvoreno.

Shodno tome, u pogledu „ontologije“ živog, Niče je daleko od toga da obnavlja metafiziku ili da je dovodi do njene „dovršnosti“, jer u svetu nagona očigledno

ne postoji ništa od idealnog sveta, ali to nije ni svet ili sistem principa i „prvih uzroka“ koji se mogu shvatiti po sebi i za sebe. Jer nagoni nisu „uzroci“ što se mogu razdvojiti: oni su isprepletani sa svojim učincima, jasni su ili problematični samo u njima. Očigledno je da više ne postoje dva sveta.

Ako kod Ničea opstaje nekakva „ontologija“, ona opstaje kroz dvosmislenost. Isto je sa „teologijom“. Izraz „Bog je mrtav“ nije vrhunac, nije objava kraja. To je samo trenutak krajnje krize gde se većina nebrojenih tradicionalnih, filozofskih i religijskih figura oslobađa božanstva: vrhovno Biće, Sudija, moralni ili savesni Bog, „hrišćanski Bog“ itd., figure koje su skončale tako što su se raspršile ili se iznad njih postavila druga figura. To nipošto nije gubljenje ili ukidanje *božanskog kao takvog*. Dionis ostaje jedna od najistrajnijih reči ili motiva dela. Ničeev Dionis je pak živi bog. Dionis iz *Rođenja tragedije* nije ni arheološka rekonstrukcija ni pokušaj da se veštački vaskrsne sveta simbolička figura tragičkog grčkog viđenja. U poslednjim tekstovima i posthumnim fragmentima Dionis i dalje postoji kao simbol neograničenog uvećavanja životnosti života u njegovoj potpunosti kao života koji stvara i uništava, ispunjen radošću i patnjom. Od prvobitne panske rasutosti otcepljuje se preobražaj božanstva kako bi intimnu, ličnu prirodu odenuo nadahnjujućim Glasom koji Niče naziva „genije srca“. Ako nas Ničeeva poslednja reč na taj način vraća metafizici imanencije ili metafizici u imanenciji, ona nas možda takođe vodi, možda ne ponovnom uspostavljanju ili rehabilitovanju metafizike, već tome da je prevrednujemo i da iznova mislimo njen pojam, čim se taj pojam oslobodi svog reaktivnog, negativnog, prvobitno pejorativnog tereta i svog statusa prepreke koja se mora savladati.